This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. M-2480 विषय

नाव निघंटु

लेखक / लिपीकार

पृठ 13 काळ पूर्ण / अपूर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

M-2480

॥ अथ नैघंटप्रारंभः ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥श्रीगणेशायनमः॥हरिःॐ॥गौः।ग्मा।ज्मा।क्ष्मा।क्षा।क्षमा।क्षोणी।क्षितिः।अ
वनिः।उर्वी।पृथ्वी।मही।रिपः।अदितिः।इळा।निर्ऋतिः।भूः।भूमिः।पूषा।गातुः।
गोत्रेत्येकविंशतिः पृथिवीनामधेयानि॥१॥हेम।चंद्रं।रुक्मं।अयः।हिरण्यं।पेशः।
कृशनं।लोहं।कनकं।कांचनं।भर्म।अमृतं।मरुत्।दत्रं।जातरूपमितिपंचदशहिर
ण्यनामानि॥२॥ अंबरं।वियत्।व्योम।बर्हिः।धन्व।अंतरिक्षं।आकाशं।आपः।पृ
थिवी।भूः।स्वयंभूः।अध्वा।पुष्करं।सगरः।समुद्रः।अध्वरमितिषोडशांतरिक्षना
मानि॥३॥स्वः।पृश्निः।नाकः।गौः।विष्टप्।नभइतिषट्साधारणानि॥४॥स्वेदयः
।किरणाः।गावः।रश्मयः।अभीशवः।दीधितयः।गभस्तयः।वनं।उस्राः।वसवः।
मरीचिपाः।मयूखाः।सप्तऋषयः।साध्याः।सुपर्णाइतिपंचदशरश्मिनामानि॥५

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥आशाः।आशाः।उपराः।आष्ठाः।काष्ठाः।व्योम।ककुभः।हरितइत्यष्टौदिङ्नामा
नि॥६॥श्यावी।क्षपा।शर्वरी।अक्तुः।ऊर्म्या।राम्या।यम्या।नम्या।दोषा।नक्ता।तमः
।रजः।असिक्नी।पयस्वती।तमस्वती।घृताची।शिरिणा।मोकी।शोकी।ऊधः।प
यः।हिमा।वस्वी।इतित्रयोविंशतीरात्रिनामानि॥७॥विभावरी।सूनरी।भास्वती।
ओदती।चित्रामघा।अर्जुनी।वाजिनी।वाजिनीवती।सुम्नावरी।अहना।द्योतना
।श्वेत्या।अरुषी।सूनृता।सूनृतावती।सूनृतावरी।इतिषोडशोषोनामानि॥८॥वस्तोः
।द्युः।भानुः।वासरं।स्वसराणि।घ्रंसः।घर्मः।घृणः।दिनं।दिवा।दिवेदिवे।द्यविद्य
वि।इतिद्वादशाहर्नामानि॥९॥अद्रिः।ग्रावा।गोत्रः।वलः।अश्नः।पुरुभोजाः।वलि
शानः।अश्मा।पर्वतः।गिरिः।व्रजः।चरुः।वराहः।शंबरः।रौहिणः।रैवतः।फलि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गः।उपरः।उपलः।चमसः।अहिः।अभ्रं।बलाहकः।मेघः।दृतिः।ओदनः।वृषं
धिः।वृत्रः।असुरः।कोशइतित्रिंशन्मेघनामानि।।१०।।श्लोकः।धारा।इळा।गौः।
गौरी।गांधर्वी।गभीरा।गंभीरा।मंद्रा।मंद्राजनी।वाशी।वाली।वाणीची।वालः।प
विः।भारती।धमनिः।नालीः।मेळिः।मेना।सूर्या।सरस्वती।निवित्।स्वाहा।वग्
नुः।उपब्दिः।मायुः।काकुत्।जिह्वा।घोषः।स्वरः।शब्दः।स्वनः।ऋक्।होत्रा।गीः
।गाथा।गणः।धेना।ग्नाः।विपा।नना।कशा।धिषणा।नौः।अक्षरं।मही।अदितिः
।शची।वाक्।अनुष्टुप्।धेनुः।वल्गुः।गल्दा।सरः।सुपर्णी।बेकुरेतिसप्त पंचाश
द्वाङ्नामानि।।११।।अर्णः।क्षोदः।क्षद्म।नभः।अंभः।कबंधं।सलिलं।वाः।वनं।
घृतं।मधु।पुरीषं।पिप्पलं।क्षीरं।विषं।रेतः।कशः।जन्म।बृबूकं।बुसं।तुग्र्या।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बर्बुरं। सुक्षेम। धरुणं। सुरा। अररिंदानि। ध्वस्मन्वत्। जामि। आयुधानि। क्षपः।
अहिः। अक्षरं। स्रोतः। तृप्तिः। रसः। उदकं। पयः। सरः। भेषजं। सहः। शवः। यह
:। ओजः। सुखं। क्षत्रं। आवयाः। शुभं। यादुः। भूतं। भुवनं। भविष्यत्। आपः। मह
त्। व्योम। यशः। महः। स्वर्णीकं। स्तृतीकं। सतीनं। गहनं। गभीरं। गंभरं। ईं। अन्नं।
हविः। सद्म। सदनं। ऋतं। योनिः। ऋतस्ययोनिः। सत्यं। नीरं। रयिः। सत्। पूर्णं। स
र्वं। अक्षितं। बर्हिः। नाम। सर्पिः। अपः। पवित्रं। अमृतं। इंदुः। हेम। स्वः। सर्गाः।
शंबरं। अभ्वं। वपुः। अंबु। तोयं। तूयं। कृपीटं। शुक्रं। तेजः। स्वधा। वारि। जलं। ज
लाषं। इदमित्येकशतमुदकनामानि॥१२॥ अवनयः। यव्याः। खाः। सीराः। स्रोत्याः
। एन्यः। धुनयः। रुजानाः। वक्षणाः। खादोअर्णाः। रोधचक्राः। हरितः। सरितः। अग्र
CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नैघंट०
२

ऋवः।नभन्वः।वध्वः।।हिरण्यवर्णाः।रोहितः।सस्रुतः।अर्णाः।सिंधवः।कुल्याः।
वर्यः।उर्व्यः।इरावत्यः।पार्वत्यः।स्रवंत्यः।ऊर्जस्वत्यः।पयस्वत्यः।तरस्वत्यः।सर
स्वत्यः।हरस्वत्यः।रोधस्वत्यः।भास्वत्यः।अजिराः।मातरः।नद्यइतिसप्तत्रिंशन्न
दीनामानि।।१३।।अत्यः।हयः।अर्वा।वाजी।सप्तिः।वह्निः।दधिक्राः।दधिक्रावा।
एतग्वः।एतशः।पैद्वः।दौर्गहः।औच्चैःश्रवसः।तार्क्ष्यः।आशुः।ब्रध्नः।अरुषः।
मांश्चत्वः।अव्यथयः।श्येनासः।सुपर्णाः।पतंगाः।नरः।ह्वार्याणां।हंसासः।अ
श्वाइतिषड्विंशतिरश्वनामानि।।१४।।हरीइंद्रस्य।रोहितोग्नेः।हरितआदित्यस्य
।रासभावश्विनोः।अजाःपूष्णः।पृषत्योमरुतां।अरुण्योगावउषसां।श्यावाःस
वितुः।विश्वरूपाबृहस्पतेः।नियुतोवायोरितिदशादिष्टोपयोजनानि।।१५।।भ्रा

राम
२

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जते। भ्राशते। भ्राश्यति। दीदयति। शोचति। मंदते। भंदते। रोचते। ज्योतते। द्योत
ते। द्युमदित्येकादशज्वलतिकर्माणः॥१६॥ जमत्। कल्मलीकिनं। जंजणा। भव
न्। मल्मलाभवन्। अर्चिः। शोचिः। तपः। तेजः। हरः। हृणिः। शृंगाणिशृंगाणीत्ये
कादशज्वलतोनामधेयानि॥१७॥ गोर्हिमां बरंस्त्वः। खेदय आता। श्यावी विभाव
री वस्तोरद्रुः श्लोको रेणनि वचो त्योहरी इंद्रस्य भ्राजते जमदिति ससदश॥१॥ इति
नैघंटौ प्रथमोध्यायः समाप्तः॥ ॥ॐ॥ अपः। अप्नः। दंसः। वेषः। वेपः। विष्ठी।
व्रतं। कर्वरं। करुणं। शाक्म। क्रतुः। करणानि। करांसि। करिक्रत्। करंती। चक्रत्। क
र्त्तोः। कर्त्तवै। कृत्वी। धीः। शची। शमी। शिमी। शक्तिः। शिल्पमितिषड्विंशतिः
कर्मनामानि॥१॥ तुक्। तोकं। तनयः। तोक्म। तक्म। शेषः। अप्नः। गयः। जाः। अ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पत्यं। यहुः। सूनुः। नपात्। प्रजा। बीजमितिपंचदशापत्यनामानि॥२॥ मनुष्याः। न
रः। धवाः। जंतवः। विशः। क्षितयः। कृष्टयः। चर्षणयः। नहुषः। हरयः। मर्याः। मर्त्याः
। मर्ताः। व्राताः। तुर्वशाः। द्रुह्यवः। आयवः। यदवः। अनवः। पूरवः। जगतः। तस्थु
षः। पंचजनाः। विवस्वंतः। पृतनाः इति पंचविंशतिर्मनुष्यनामानि॥३॥ आयती।
च्यवाना। अभीशू। अप्नवाना। विनंगृसौ। गभस्ती। करस्नौ। बाहू। भुरिजौ। क्षिप
स्ती। शाक्करी। भरित्रे इति द्वादश बाहुनामानि॥४॥ अग्रुवः। अण्व्यः। क्षिपः। विशः।
। शर्याः। रशना। धीतयः। अथर्यः। विपः। कक्ष्याः। अवनयः। हरितः। स्वसारः।
जामयः। सनाभयः। योक्त्राणि। योजनानि। धुरः। शाखाः। अभीशवः। दीधित
यः। गभस्तयः इति द्वाविंशतिरंगुलिनामानि॥४॥ वश्मि। उश्मसि। वेति। वेनति।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वेनति। वांछति। वष्टि। वनोति। जुषते। हर्यति। आचके। उशिक्। मन्यते। छंत्सत्
। चाकनत्। चकमानः। कनति। कानिषदित्यष्टादश कांतिकर्माणः॥ ६॥ अंधः।
वाजः। पयः। श्रवः। पृक्षः। पितुः। सुतः। सिनं। अवः। क्षु। धासिः। इरा। इळा। इ
षं। ऊर्क्। रसः। स्वधा। अर्कः। क्षद्म। नेमः। ससं। नमः। आयुः। सूनृता। ब्रह्म। व
र्चः। कीलालं। यशइत्यष्टाविंशतिरन्ननामानि॥ ७॥ आवयति। भर्वति। बभस्ति
। वेति। वेवेष्टि। अविष्यन्। वप्सति। भसथः। बब्धां। ह्वरतीति दशात्तिकर्माणः॥
८॥ ओजः। पाजः। शवः। तवः। तरः। त्वक्षः। शर्धः। बाधः। नृम्णं। तविषी। शुष्मं।
शुष्णं। दक्षः। वीळु। च्यौत्नं। शूषं। सहः। यहः। वधः। वर्गः। वृजनं। वृक्। मज्मना। पौं
स्यानि। धर्णसिः। द्रविणं। स्यंद्रासः। शंबरमित्यष्टाविंशतिर्बलनामानि॥ ९॥ मघं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नैघंट०
५

।रेक्णः।रिक्थं।वेदः।वरिवः।श्वात्रं।रत्नं।रयिः।क्षत्रं।भगः।मीळ्हुं।गयः।द्युम्नं।
इंद्रियं।वसु।रायः।राधः।भोजनं।तना।नृम्णं।बंधुः।मेधा।यशः।ब्रह्म।द्रविणं
।श्रवः।वृत्रं।ऋतमित्यष्टाविंशतिरेव धननामानि।।१०।।अघ्न्या।उस्रा।उस्रिया।
अही।मही।अदितिः।इळा।जगती।शक्करीतिनवगोनामानि।।११।।रेलते।हेल
ते।भामते।भृणीयते।श्रीणाति।त्रेषति।दोधति।वनुष्यति।कंपते।भोजतइतिद
शक्रुध्यतिकर्माणि।।१२।।हेलः।हरः।हृणिः।त्यजः।भामः।एहः।ह्वरः।तपुषी।
जूर्णिः।व्यथिरित्येकादशक्रोधनामानि।।१३।।वर्तते।अयते।लोटते।लोठते।स्यं
दते।कसति।सर्पति।स्यमति।स्रवति।स्रंसते।अवति।श्चोतति।ध्वंसति।वेन
ति।मार्ष्टि।भुरण्यति।शवति।कालयति।पेलयति।कंटति।पिस्यति।विस्यति।

राम
५

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मिस्यति। श्रवते। प्लुवते। च्यवते। कवते। गवते। नवते। क्षोदति। नक्षति। सक्षति।
म्यक्षति। सचति। ऋच्छति। तुरीयति। चलति। अनति। गाति। इयक्षति। सश्वति
। त्सरति। रंहति। यतते। भ्रमति। भ्रजति। रजति। लजति। क्षियति। धमति। मिना
ति। ऋण्वति। ऋणोति। स्वरति। सिसर्ति। वेविष्टि। योयोष्टि। रिणाति। रीयते।
रेजति। दघ्यति। दभ्नोति। युध्यति। धन्वति। अरुषति। आर्यति। ईयते। तकति।
दीयति। ईषति। फणति। हनति। अर्दति। मर्दति। सस्र्ते। नसते। हर्यति। इयर्ति। ई
र्ते। ईंखते। ज्रयति। श्वात्रति। गंति। आगनीगंति। जंगंति। जिन्वति। जसति। ग
मति। ध्राति। ध्राति। ध्रयति। वहते। रथर्यति। जेहते। ध्वःकति। क्षुंपति। स्राति। वा
तिपाति। ईषति। द्राति। द्रूलति। एजति। जमति। जवति। वंचति। अनिति। पवते

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नैघं२०
६

।हंति।सेधति।अगन्।अजगन्।जिगाति।पलति।इन्वति।इमति।इयति।वेति।
हर्यतात्।एति।जगायात्।अयुथुरिति द्वाविंशं शतं गतिकर्माणि:॥१४॥नु।मक्षु।
द्रवत्।ओषं।जीराः।जूर्णिः।शूर्ताः।शुघनासः।शीभं।तृषु।तूयं।तूर्णिः।अजि
रं।क्षुरंण्युः।शु।आशु।प्राशु।तूतुजिः।तूतुजानः।तूज्यमानासः।अज्राः।सा
चीवित्।घुगात्।ताजत्।तरणिः।वातरंहा इति षड्विंशतिः क्षिप्रनामानि॥१५॥
तलित्।आसात्।अंबरं।तुर्वशे।अस्तमीके।आके।उपाके।अर्वाके।अंतमानां
।अवमे।उपमे इत्येकादशान्तिकनामानि॥१६॥रणः।विवाक्।विखादः।नदनुः।
भरे।आक्रंदे।आहवे।आजौ।पृतनाज्यं।अभीके।समीके।ममसत्यं।नेमधिता
।संकाः।समितिः।समनं।मीळ्हे।पृतनाः।स्पृधः।मृधः।पृत्सु।समत्सु।समर्ये

राम
६

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

समरणे। समोहे। समिथे। संख्ये। संगे। संयुगे। संगथे। संगमे। वृत्रतूर्ये। पृक्षे। आणौ।
शूरसातौ। वाजसातौ। समनीके। खले। खजे। पौंस्ये। महाधने। वाजे। अज्म। सद्म। सं
यत्। संवतइतिदशव्याप्तिकर्माणिः॥१८॥ दभ्नोति। श्नथति। ध्वरति। धूर्वति। चृणत्ति
। वृश्चति। कृन्तति। तृंहति। श्वसिति। नभते। अर्दयति। स्तृणाति। स्नेहयति। यातय
ति। स्फुरति। स्फुलति। निवपंतु। अववतिरति। वियातः। आतिरत्। तलित्। आखंडल।
द्रूणाति। रम्णाति। श्रुणाति। शम्नाति। तृणेल्हि। ताल्हि। नितोशते। निबर्हयति। मिना
ति। मिनोति। धमति। इतित्रयस्त्रिंशद्वधकर्माणिः॥१९॥ दिद्युत्। नेमिः। हेतिः। नमः। पविः
। सृकः। वृकः। वधः। वज्रः। अर्कः। कुत्सः। कुलिशः। तुंजः। तिग्मः। मेनिः। स्वधितिः।
सायकः। परशुरित्यष्टादशवज्रनामानि॥२०॥ इरज्यति। पत्यते। क्षयति। राजतीति च

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चारऐश्वर्यकर्माणि॥२१॥ राष्ट्री। अर्यः। नियुत्वान्। इनः इनः इति चत्वारीश्वरनामानि
॥२२॥ अपस्कअन्नुष्या आयुत्ता १ स्कवोवश्स्यंध आवयु त्योजोमघमष्पोरळतेहेळो
वर्ततेनु नल्लिद्रलइन्वतिदम्नोनिदिफदिरज्यतिराष्ट्री द्वाविंशतिः॥ इति नैघंटे द्वितीयो
ध्यायः॥२॥ ॥हरिः ॐ॥ उरु। तुविः। पुरु। भूरि। शश्वत्। विश्वं। परीणसा। व्यानशिः
। शतं। सहस्रं। सलिलं। कुविदिति द्वादश बहुनामानि॥१॥ ऋहन्। ह्रस्वः। निघृष्वः
। मायुकः। प्रतिष्ठा। कृधु। वंम्रकः। दभ्रं। अर्भकः। क्षुल्लकः। अल्पइत्येकादश ह्रस्व
नामानि॥२॥ महत्। व्रध्नः। ऋष्वः। बृहत्। उक्षितः। तवसः। तविषः। महिषः। अ
भ्वः। ऋभुक्षाः। उक्षा। विहायाः। यह्वः। ववक्षिथ। विवक्षसे। अंभृणः। माहिनः। ग
भीरः। ककुहः। रभसः। व्राधन्। विरप्शी। अद्भुतं। बंहिष्ठः। बर्हिषदिति पंचविंश

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तिर्गृहनामानि ॥३॥ गयः। कृदरः। गर्तः। हर्म्यं। अस्तं। पस्त्यं। दुरोणे। नीळं। दुर्याः
। स्वसराणि। अमा। दमे। कृत्तिः। योनिः। सद्म। शरणं। वरूथं। छर्दिः। छदिः। छाया।
शर्म। अज्मेति द्वाविंशतिर्गृहनामानि ॥४॥ इरज्यति। विधेम। सपर्यति। नमस्य
ति। दुवस्यति। ऋध्नोति। ऋणद्धि। ऋच्छति। सपति। विवासतीति दश परिचरणक
र्माणः ॥५॥ शिंबाता। शतरा। शातपंता। शिल्गुः। स्यूमकं। शेवृधं। मयः। सुग्म्यं। सु
दिनं। शूषं। शुनं। शग्मं। भेषजं। जलाषं। स्योनं। सुम्नं। शेवं। शिवं। शं। कमिति विं
शतिः सुखनामानि ॥६॥ निर्णिक्। वव्रिः। वर्पः। वपुः। अमतिः। अप्सः। प्सुः। अमः।
पिष्टं। पेशः। कृशनं। मरुत्। ताम्रं। अर्जुनः। अरुषं। शिल्पमिति षोडश रूपनामानि
॥७॥ अस्नेमा। अनेमा। अनेद्यः। अनवद्यः। अनभिशस्त्यः। उक्थ्यः। सुनीथः। पा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कः।वामः।वयुनमितिद्वाप्रशस्यनामानि॥८॥केतुः।केतः।चेतः।चित्तं।क्रतुः।अ
सुः।धीः।शची।माया।वयुनं।अभिख्येत्येकादशप्रज्ञानामानि॥९॥बट्।श्रत्।सत्रा
।अद्धा।इत्था।ऋतमितिषट्सत्यनामानि॥१०॥चिक्यत्।चाकनत्।अचक्षम।चष्टे
।विचष्टे।विचर्षणिः।विश्वचर्षणिः।अवचाकशदित्यष्टौपश्यतिकर्माणः॥११॥हि
कं।नुकं।सुकं।आहिकं।आकीं।नकिः।माकिः।नकीं।आकृतमितिनवोत्तराणिप
दानिसर्वपदसमाम्नानाय॥१२॥इदमिव।इदंयथा।अग्निर्नये।चतुरश्चिद्ददमा
नात्॥ब्राह्मणाव्रतचारिणः।वृक्षस्यनुतेपुरुहूतवयाः॥जारआभगं।मेषोभूतो
ऽभियन्नयः।तद्रूपः।तद्वर्णः।तद्वत्।तथेत्युपमाः॥१३॥अर्चति।गायति।रेभति
।स्तोभति।गूर्धयति।गृणाति।जरते।ह्वयते।नदति।पृच्छति।रिहति।धमति।कृ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पापति। कृपण्यति। पनस्यति। पनायते। वल्गूयति। मंदते। भंदते। छंदति। छद
यति। शशमानः। रंजयति। रजयति। शंसति। स्तौति। यौति। रौति। नौति। भनति।
पणायति। पणते। सपति। पपृक्षाः। महयति। वाजयति। पूजयति। मन्यते। मद
ति। रसति। स्वरति। वेनति। मंद्रयते। जल्पतीति चतुश्चत्वारिंशदर्चतिकर्माणि:
॥१४॥ विप्रः। विग्रः। गृत्सः। धीरः। वेनः। वेधाः। कण्वः। ऋभुः। नवेदाः। कविः। म
नीषी। मंधाता। विधाता। विपः। मनश्चित्। विपश्चित्। विपन्यवः। आकेनिपः। उ
शिजः। कीस्तासः। अद्धातयः। मतयः। मतुथाः। वाघत इति चतुर्विंशतिर्मेधावि
नामानि॥१५॥ रेभः। जरिता। कारुः। नदः। स्तामुः। कीरिः। गौः। सूरिः। नादः। छं
दः। स्तुप्। रुद्रः। कृपण्युरिति त्रयोदश स्तोतृनामानि॥१६॥ यज्ञः। वेनः। अध्वरः।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नैघं० १

।मेधः।विदथः।नार्यः।सवनं।होत्रा।इष्टिः।देवताता।मखः।विष्णुः।इंदुः।प्रजा
पतिः।घर्मइतिपंचदशयज्ञनामानि॥१७॥भरताः।कुरवः।वाघतः।वृक्तबर्हिषः
।यतस्रुचः।मरुतः।सबाधः।देवयवइत्यष्टावृत्विङ्नामानि॥१८॥ईमहे।यामि।
मन्महे।दद्धि।शग्धि।पूर्धि।मिमिड्ढि।मिमीहि।रिरिड्ढि।रिरीहि।पीपरत्।यंता
रः।यंधि।इषुध्यति।मदेमहि।मनामहे।मायतइतिसप्तदशयाच्ञाकर्माणः॥१९॥
दाति।दाशति।दासति।राति।रासति।पृणक्षि।पृणाति।शिक्षति।तुंजतीतिमंहत
इतिदशदानकर्माणः॥२०॥परिस्रव।पवस्व।अभ्यर्ष।आशिषइतिचत्वारोध्येष
णाकर्माणः॥२१॥स्वपिति।स्वस्तीतिद्वौस्वपितिकर्माणौ॥२२॥कूपः।कातुः।क
र्तः।वव्रः।काटः।खातः।अवतः।क्रिविः।सूदः।उत्सः।ऋश्यदात्।कारोतरात्।कु

राम १

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शाय:केवटइतिचतुर्दशकूपनामानि॥२३॥तृपु:।तक्वा।रिह्वा।रिपु:।रिक्वा।रि
हाया:।तायु:।तस्कर:।वनर्गु:।हुरश्चित्।मुषीवान्।मलिम्लुच:।अघशंस:।वृ
कइतिचतुर्दशस्तेननामानि॥२४॥निण्यं।सस्व:।सनुत:।हिरुक्।प्रतीच्यं।अ
पीच्यमितिषण्निर्णीतान्तर्हितनामधेयानि॥२५॥आके।पराके।पराचै:।आरे।
परावतइतिपंचदूरनामानि॥२६॥प्रत्नं।प्रदिव:।प्रवया:।सनेमि।पूर्व्यं।अन्हा
येतिषट्पुराणनामानि॥२७॥नवं।नूत्नं।नूतनं।नव्यं।इदा।इदानीमितिषन्नव
नामानि॥२८॥प्रपित्वे।अभीके।दभ्रं।अर्भकं।तिर:।सत:।त्व:।नेम:।ऋक्षा:।
स्तृभि:।वम्रीभि:।उपजिह्विका।उर्दरं।सूर्दरं।रंभ:।पिनाकं।मेना।ग्ना:।शेप:।वै
तस:।अया।एना।सिषक्तु।सचते।भ्यसते।रेजतइतिषड्विंशतिर्द्वितीयोत्तराणिना

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

माम्नि ॥२९॥ स्वधे । पुरंधी । धिषणे । रोदसी । क्षोणी । अंभसी । नभसी । रजसी । सदसी
। सद्मनी । घृतवती । बहुले । गंभीरे । गंभीरे । ओण्यौ । चम्वौ । पार्श्वौ । मही । उर्वी । पृथ्वी
। अदिती । अही । दूरे अंते । अपारे । अपारे इति चतुर्विंशतिर्धावापृथिव्योर्नामधे ।
यानि ॥३०॥ उर्द्दश्र्हन्यहहुयइ रातिशंबा नानिर्णिगस्ते माकेतुर्वट्टचिक्यद्धिकमिद
मिवाचितिविश्वोरेभोयज्ञोभरताईमहेदानिपरिस्त्रवस्वपिनिकूपस्तृपुर्निप्माके
प्रलंनवंश्रपत्वेस्वधेत्रिंशत् ॥ इति नैघंटे तृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ॐ॥ जहा । निधा
। शितामः । मेहना । दमूनाः । मूषः । इषिरेण । कुरुतन । जठरे । तितउ । शिप्रे । मध्या । मं
दू । ईमांतासः । कायमनः । लोपं । शीरं । विद्रधे । द्रुपदे । तुग्वनि । नंसंते । नसंतः । आ
हनसः । अमसत् । इध्मिणः । वाहः । परितक्म्या । सुविते । दयते । नूचित् । नूच । दाव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ने। अकूपारस्य। शिशीते। सुतुकः। सुप्रायणाः। अपायुवः। च्यवनः। रजः। हरः।
जुहुरे। व्यंतः। क्राणाः। वाश्री। विषुलः। जामिः। पिता। शंयोः। अदितिः। एरिरे।
जसुरिः। जरते। मंदिने। गौः। गातुः। दंसयः। तूताव। चषसे। वियुते। ऋधक्। अ
स्याः। अस्येति द्विषष्टिः पदानि ॥१॥ सस्निं। वाहिष्ठः। दूतः। वावशानः। वार्यं। अं
धः। असश्चंती। वनुष्यति। तरुष्यति। भंदनाः। आहनः। नदः। सोमो ऽक्षाः। श्वा
त्रं। ऊतिः। हासमने। पड्डिः। ससं। द्विता। व्राः। वराहः। स्वसराणि। शर्याः। अर्कः। प
विः। वक्षः। धन्व। सिनं। इत्था। सचा। चित्। आ। द्युम्नं। पवित्रं। तोदः। स्वंचाः। शिपि
विष्टः। विष्णुः। आघृणिः। पृथुज्रयाः। अथर्युं। काणुका। अध्रिगुः। आंगुषः। ४
आपांतमन्युः। श्मशा। उर्वशी। वयुनं। वाजपस्त्यं। वाजगंध्यं। गध्यं। गधिता। कौ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नै०
११

रयाणः। तीरयाणः। अहयाणः। हरयाणः। आरितः। क्रंदी। निःषपी। तूर्णाशं।
क्षुंपं। निचुंपुणः। पदिं। पादुः। वृकः। जोषवाकं। कृत्तिः। श्वघ्नी। समस्य। कुटस्य। च
र्षणिः। शंबः। केपयः। तूतुमाकृषे। अंसत्रं। काकुदं। बीरिटे। अछ। परि। ईं। सीं।
एनं। एनां। सृणिरित्यचतुरुत्तरमशीतिः पदानि ॥ २॥ आशुशुक्षणिः। आशाभ्यः
। काशिः। कुणारुं। अलातृणः। सलूलकं। कत्पयं। विस्रुहः। वीरुधः। नक्षद्दाभं। अ
स्कृधोयुः। निशृंभाः। बृबदुक्थं। ऋदूदरः। ऋदूपे। पुलुकामः। असिन्वती। कप
ना। भार्ऋजीकः। रुजानाः। जूर्णिः। ओमना। उपलप्रक्षिणी। उपसि। प्रकलवित्।
अभ्यर्धयज्वा। ईक्षे। क्षोणस्य। अस्मे। पाथः। सवीमनि। सप्रथाः। विदथानि। श्रा
यंतः। आशीः। अजीगः। अमूरः। शशमानः। देवो देवा(च्या) कृपा। विजामातुः। ओमा

राम
११

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सः। सोमानं। अनवायं। किमीदिने। अमवान्। अमीवा। दुरितं। अप्वा। अमतिः
। श्रुष्टी। पुरंधिः। रुशान्। रिशादसः। सुदत्रः। सुविदत्रः। आनुषक्। तुर्वणिः। गि
र्वणसे। असूर्ते। सूर्ते। अम्यक्। यादृश्मिन्। जारयायि। अग्रिया। चनः। पचता।
रुधः। अमिनः। जज्झती। अप्रतिष्कुतः। शाशदानः। सृप्रः। सुशिप्रः। शिप्रे।
रंसु। द्विबर्हाः। अक्रः। उराणः। स्तियानां। स्तिपाः। जबारु। जरूथं। कुलिशः। तुंजः
। बर्हणा। ततनुष्टिं। इलीविशः। कियेधाः। भृमिः। विष्पितः। तुरीपं। रास्पिनः। ऋं
जतिः। ऋजुनीती। प्रतद्वसू। हिनोत। चोष्कूयमाणः। चोष्कूयते। सुमत्। दिविष्टिषु
। दूतः। जिन्वति। अमत्रः। ऋचीषमः। अनर्शरातिं। अनर्वा। असामि। गल्दया। ज
ल्हवः। बकुरः। बेकनाटान्। अभिधेतन। अंहुरः। बतः। वाताप्यं। चाकन्। रथर्यति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नैघंट०
१२

।असंक्ता।आधवः।अनवब्रवः।सदान्वे।शिरिंबिठः।पराशरः।क्रिविर्दती।क
रूलती।दनः।शराहः।इदंयुः।कीकटेषु।बुंदः।वृंदं।किः।उलं।ऋबीसम्।ऋबीसत्र
यस्मिंत्राघ्तंपदानि॥३॥इतिसांकली॥जहासास्तिमाश्रुभृक्सालिस्त्रीणि॥इ
तिनैघंटौचतुर्थोध्यायः समाप्तः॥ ॥ॐ॥अग्निः।जातवेदाः।वैश्वानरइतित्री
णिपदानि॥१॥द्रविणोदाः।इध्मः।तनूनपात्।नराशंसः।इलः।बर्हिः।द्वारः।उ
षासानक्ता।दैव्याहोतारा।तिस्रोदेवी।त्वष्टा।वनस्पतिः।स्वाहाकृतइतित्रयोदश
पदानि॥२॥अश्वः।शकुनिः।मंडूकाः।अक्षाः।ग्रावाणः।नराशंसः।रथः।दुंदु
भिः।इषुधिः।हस्तघ्नः।अभीशवः।धनुः।ज्या।इषुः।अश्वाजनी।उलूखलं।वृष
भः।द्रुघणः।पितुः।नद्यः।आपः।ओषधयः।रात्रिः।अरण्यानी।श्रद्धा।पृथिवी।

राम
१२

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अश्वा। अग्नायी। उलूखलमुसले। हविर्द्धाने। द्यावापृथिवी।। विपाट्छुतुद्री।। आर्त्नी।
शुनासीरौ। देवीजोष्ट्री। देवीऊर्जाहुती। तिषड्त्रिंशत्पदानि।। ३।। वायुः। वरुणः। रुद्रः
। इंद्रः। पर्जन्यः। बृहस्पतिः। ब्रह्मणस्पतिः। क्षेत्रस्य पतिः। वस्तोष्पतिः। वाचस्पतिः।
अपांनपात्। यमः। मित्रः। कः। सरस्वान्। विश्वकर्मा। तार्क्ष्यः। मन्युः। दधिक्राः। स
विता। त्वष्टा। वातः। अग्निः। वेनः। असुनीतिः। ऋतः। इंदुः। प्रजापतिः। अहिः। अ
हिर्बुध्न्यः। सुपर्णः। पुरूरवा इति द्वात्रिंशत्पदानि।। ५।। श्येनः। सोमः। चंद्रमाः। मृत्युः।
विश्वानरः। धाता। विधाता। मरुतः। रुद्राः। ऋभवः। अंगिरसः। पितरः। अथर्वाणः।
भृगवः। आप्त्याः। अदितिः। सरमा। सरस्वती। वाक्। अनुमतिः। राका। सिनीवाली
। कुहूः। यमी। उर्वशी। पृथिवी। इंद्राणी। गौरी। गौः। धेनुः। अघ्न्या। पथ्या। स्वस्तिः।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नैघंट०
१३

उषाः ॥ इला ॥ रोदसी ॥ षट्त्रिंशत्पदानि ॥ ५ ॥ अश्विनौ ॥ उषाः ॥ सूर्या ॥ वृषाकपायी ॥
सरण्यूः ॥ त्वष्टा ॥ सविता ॥ भगः ॥ सूर्यः ॥ पूषा ॥ विष्णुः ॥ विश्वानरः ॥ वरुणः ॥ केशी ॥ केशि
नः ॥ वृषाकपिः ॥ यमः ॥ अजएकपात् ॥ पृथिवी ॥ समुद्रः ॥ दध्यङ् ॥ अथर्वा ॥ मनुः ॥ आदि
त्याः ॥ सप्तऋषयः ॥ देवाः ॥ विश्वेदेवाः ॥ साध्याः ॥ वसवः ॥ वाजिनः ॥ देवपत्न्यो देवपत्न्य
इत्येकत्रिंशत्पदानि ॥ ६ ॥ अग्निर्द्रविणोदा अश्वो वायुः ॥ श्येनो ऽश्विनौ षट् ॥ ॥ इति
नैघंटे पंचमोध्यायः ॥ ॥ ५ ॥ आद्यं नैघंटुकं कांडं द्वितीयं नैगमं तथा ॥ तृतीयं दैवतं
चेति समाम्नायस्त्रिधा स्थितः ॥ गोरापारपर्यंतं आद्यं नैघंटुकं मतं ॥ जहा द्युल्वम
वीसांतं नैगमं संप्रचक्षते ॥ अग्न्यादिदेवपत्न्यंतं दैवतं कांडमुच्यते ॥ अग्न्यादेवउ जा
हुत्यंतं क्षितिगतो गणः ॥ वाय्वादयो भगांतास्ततरिक्षदेवताः ॥ सूर्यादिदेवपत्न्यंता

राम
१३

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

द्युस्थानदेवताइत्ति॥ गौराग्निर्देवपत्न्यंतंसमाम्नायमधीयते॥ इहदेवतायामपिनिर्वं
दुवतु॥ श्रीकर्पूरगौरार्पणमस्तु॥ शुभंभवतु॥ श्रीरस्तु॥ श्रीरस्तु॥ श्री॥ श्री॥ श्री॥ श्री॥ श्री॥

॥ इदंपुस्तकंचिंनामणजोसुपनामकरटोंकेकरयांचेस्वार्थपरमार्थंचलिख्यते॥ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ इतिनिघंटस्समाप्तः ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=03.07.20 14:44
,TRANSFERRED=2020/07/03 at 14:47:54
,PAGES=29
,TYPE=STD
,NAME=S0003273
,Book Name=M-2480-NIGHANTU
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection